

Uddannelse af translatører i Danmark - også i andre sprog end de traditionelle hovedsprog

Flemming Koue

Handelshøjskolen i København

Summary

On August 21, 1635, the Danish King Christian IV in an Open Letter made public that all foreign ships passing through the Sound had to pay toll and that therefore all shipping documents had to be translated into Danish. Thus you could say that the translation industry in Denmark - and consequently also in Norway - began with the "Sound Dues", a special toll levied on alle ships passing through the Sound between Denmark and Sweden (then Denmark), with Hamlet's Elsinore being a major easy-to-guard traffic junction for international shipping at that time. The "Translation Office" associated with the "Sound Dues" continued to exist until 1857.

Today certification – or authorization – as a translator and interpreter is administered by the Danish government and is granted to persons who have successfully completed in-depth translation studies at either the Copenhagen Business School (CBS) or the Århus School of Business. Studies in English, French, German, Spanish and, to a limited extent, Italian and Russian are offered by the two business schools as full-time programs. The present training structure for these languages is three years for the bachelor's degree and another two years for the master's degree – the last two years being devoted to specialization in core subjects such as legal language, technical language, economics, accounting, banking and finance and interpretation skills both into and from Danish. Authorization is granted to these candidates after they have obtained the degree of cand.ling.merc. (MA) in translation and interpretation from either the Copenhagen Business School (CBS) or the Århus School of Business.

In languages other than those mentioned above, the candidates may register for a special translator's examination, which is administered by CBS. This is an option used by foreigners in Denmark who want to perform certified translations into and from their mother tongue, but also by Danes who want to obtain authorization to perform certified translations into and from these languages. The requirements of this special examination do not differ much from the requirements applying to the main languages mentioned above, a major difference, however, being the fact that no structured training is available, i.e. the candidates are more or less left to study on their own. Dictionaries and other aids are allowed, and so is the use of computer. The examination used to be free of charge, but currently the whole process of authorization is estimated to cost about Euro 1,500. Mr. Flemming Koue of CBS is responsible for the professional standard of the languages not included in the regular MA program and in his article he tells about this work. If you want more detailed information in this respect he can be reached at: flemming.koue@get2net.dk.

1. Begyndelsen

Lad os lige for et kort øjeblik prøve at lade tanken flyve 370 år tilbage i tiden. Her fødtes Translatørvæsenet i Danmark og dermed egentlig også i Norge! - På hin fjerne dag, den 21. august 1635, bestemte Kong Christian IV nemlig, at toldpapirer til brug på toldboden i Helsingør i forbindelse med opkrævningen af Øresundstolden skulle affattes på "voris danske sprog". En historisk mere spektakulær ramme omkring translatørstandens fødsel kan man vel næppe forestille sig! - Helsingør ved indsejlingen til det blå Øresund - måske en herlig augustdag med Kronborg på danskesiden og Kärnan på - i dag – svenskesiden med alle de drabelige kanoner. - Måske kan vi også forestille os en Overtranslateur i tysk, fransk, engelsk, hollandsk, italiensk, spansk og portugisisk (alt i én og samme person), bistået af en Controlleur (det må også have været nødvendigt med alle de sprog), balancere "planken ud" til en

fremmed snekke eller skønnert for at afhente skibspapirer. Herefter måske disse papirers møj-sommelige håndskriftlige oversættelse med fjer, pen og saltbøsse til det danske sprog og opkrævning af Øresundstold til styrkelse af den slunkne danske stats- og krigskasse. - Ja, fantasien kan her få helt frit spillerum værsgod!

Det kan altså meget nøjternt konstateres, at translatører befinder sig i så fornemt selskab som Børsen, Holmens Kirke, Rosenborg Slot, Rundetårn, Nyboder og Christiania (Oslo) m.m. Dog må vi lide den tort at konstatere, at translatører lever en noget mindre spektakulær tilværelse end disse af Christian IV iværksatte nationale klenodier, - når lige bortses fra dagens fagtelefonbøger, hvor standens annoncer må skæppe ganske pænt i udgivernes pengekasse. Der må være penge i den branche!

Historiske oplysninger om translatørstanden, dens uddannelse og virke frem til 1910 er sparsomme. Af de tilgængelige oplysninger fremgår det endvidere, at translatører frem til ca. 1960 for det meste var mænd, som kunne føje translatørtitlen til deres øvrige titler som f.eks. generalmajor, konsul, kaptajn, professor, overretssagfører, kontorchef, dommerfuldmægtig lektor; mærkeligt nok var der flere baronesser. Deres livsforløb er faktisk ganske spændende læsning i klasse med spændingsromaner. Herefter går translatørhvervet over til hovedsageligt at blive en profession for kvinder – og det behøver det jo ikke at blive mindre spændende af!

2. Kort tilbageblik på translatøreksamen

Hvordan man i tidligere tider, dvs. før år 1910, opnåede translatørbevilling eller -beskikkelse, altså hvilket uddannelsesforløb, hvilke prøver og hvilke krav der konkret stilledes til translatører, foreligger der ikke umiddelbart meget trykt materiale om.

Af en ældre artikel “Strejflys over Translatørvesenets Historie” (af afdøde translatør Viggo Lund) fremgår det, at de første personer fra omkring år 1635 – nemlig “visse kvalificerede, beedigede personer, som kunne oversætte ...” – ved Kongeligt Åbent Brev blev “forordnet” etc. Der stod altså blot “visse kvalificerede, beedigede personer”, men hvilke kvalifikationer, disse personer egentlig havde, hvor de havde dem fra og om der skulle aflægges nogen egentlige prøver, siges der ikke noget om.

Man skal helt frem til 1798, hvor Professor Gottsche Hans Olsen, som var udnævnt til notarius publicus i København, i en ansøgning til Kongen dateret den 7. august 1798 henlede dennes opmærksomhed på betimeligheden af, at der i staden København burde ansættes flere translatører i de nyere europæiske sprog. Som reaktion herpå udnævnte Kongen så Carl Friedrich Primong som translatør i tysk, engelsk og hollandsk og Carl von Haven som translatør i tysk, fransk, engelsk og hollandsk (begge findes i Hof- og Statskalenderen for året 1800 under betegnelsen “Beeidigter Dolmetscher und Translateur”). I året 1800 bemyndiger Kongen det Danske Cancellie til ad mandatum at meddele bevilling som translatør, og i året 1800 udnævnes der f.eks. 10 translatører, flere af dem i mange sprog og en enkelt i helt op til 10 sprog!

Disse antal sprog er jo i sig selv ganske imponerende og man må vel med det kendskab, vi i dag har til fremmedsprogsuddannelser, antage, at kundskaberne ikke på én gang kan have været lige dybtgående og præcise i alle disse sprog, og at de dyberegående kundskaber måske udelukkende har koncentreret sig om nogle relativt få områder. For hvem skulle dog være i

stand til at prøve ansøgerne i alle disse sprog, så meget mere som det fremgår af artiklen, at ansøgerne blev prøvet af notarius publicus, hvorefter Cancelliet traf afgørelse om beskikkelse. Hvad denne prøve mere præcist bestod i, vides der ikke noget om.

Efter 1853 gav (eller nægtede) Indenrigsministeriet bevilling efter bedste skøn, hvilken ordning fandtes utilfredsstillende, idet der i de følgende år fremkommer en betænkning og indstilling om "... Oprettelsen af en Examenkommission for den, der attraar Bevilling som Translatør i det tyske, franske og engelske sprog". Det berettes bl.a. i en artikel om "Translatørforeningens Fødsel", hvorledes en person, som allerede var kyndig i russisk, havde henvendt sig til en translatør i flere sprog for at blive prøvet i tysk. Da han efter en kort samtale på tysk havde fået udstedt attest for, at han fuldt ud beherskede dette sprog – og havde betalt 50 kr. for prøven, stillede den "eksaminerende" translatør ham også nogle spørgsmål om vind og vejr på engelsk, og kandidaten besvarede så disse spørgsmål på engelsk. Translatøren spurgte ham derefter, om han ikke også ønskede attest for, at han beherskede engelsk, så kunne han få den for 25 kr. Kandidaten med sin nyerhvervede attest i tysk - afslog tilbudet. Dette skete så sent som i 1885 – og det lyder jo unægteligt ikke helt betryggende.

3. Translatøruddannelsen frem til i dag

Frem til ca. 1970 afholdtes translatøreksamen som en kommissionseksamen, dvs. der ned-sattes eksamenkommissioner for de forskellige sprog. Pr. ansøgning og betaling af en afgift kunne man så indstille sig til translatøreksamen i det aktuelle sprog. Det var dog således, at man normalt skulle have en underskrift fra en translatør i det pågældende sprog, som sagde god for én. Man undgik derved, at folk kom lige ind fra gaden – og (naturligvis) dumpede! Uddannelsen foregik til dels på Translatørskolen i København, som var en helt privat betalingsskole og som også uddannede korrespondenter til erhvervslivet. Skolen havde mange kompetente lærerkræfter, men der undervistes kun i hovedsprogene. Inden man fra Translatørskolen kunne indstille sig til selve translatøreksamen, skulle man have bestået skolens egen såkaldte disponenteksamen, som var en slags test på, at man havde de nødvendige kundskaber. En udmærket ordning – forekommer det.

Det andet uddannelsessted for vordende translatører var primært Handelshøjskolen i København. Også her var det kun i hovedsprogene, der blev givet undervisning på translatøreksamensniveau. Det var et aftenstudium, som i heldigste fald kunne afsluttes på 3 år, og det var til dels et betalingsstudium. Her skulle man have en underskrift fra en anden translatør for at kunne indstille sig til translatøreksamen. En sammenligning mellem beståelsesprocenterne fra Translatørskolen og Handelshøjskolen i København viser, at kandidaterne fra Translatørskolen i gennemsnit klarede sig lidt bedre end kandidaterne fra Handelshøjskolen. Ud over disse 2 undervisningssteder var der også nogle translatører, som gav privat manuduktion som forberedelse til translatøreksamen – og faktisk gjorde det ganske godt.

Det var sådan, at først alle skriftlige discipliner skulle bestås, og var der bare ét fag, man ikke bestod, skulle hele molevitten tages om. Derefter var der så mundtlig eksamen; bestod man ikke den, skulle også de allerede beståede skriftlige prøver tages om. (Ren chikane og et vidunderligt ressourcespild!). Der var 3 eksamensforsøg – og principielt ikke mere.

Hvad angår de fjernere sprog, må der have været givet privat manuduktion i disse sprog, muligvis har kandidaterne også selv erhvervet sig den nødvendige viden i fremmedsproget under længere udlandsophold og dansk ved længere ophold i Danmark. Adskillige af de personer, som er translatører i de fjernere sprog, har nemlig disse sprog som modersmål eller er på anden måde vokset op med dem. I hvert fald må det have været ganske kompliceret at stable en fagsprogskompetent eksamenskommission på benene i visse af disse fjernere sprog, da der rent faktisk ikke fandtes translatører i disse sprog eller måske kun en enkelt.

I begyndelsen af 1970'erne dimitterede Handelshøjskolen i København (senere også i Århus) de første kandidater med titlen cand. ling. merc. i hovedsprogene. Efter forhandlinger mellem bl.a. den daværende formand for translatørkommissionen advokat Johan Asmussen (i øvrigt bror til den verdenskendte kapelmester, jazzviolinist og entertainer Svend Asmussen – medlem af den succesrige trio Swe-Danes), Industriministeriet, Undervisningsministeriet og Handelshøjskolerne blev det bestemt, at Handelshøjskolernes 6-årige fagsproglige kandidatuddannelser i hovedsprogene engelsk, fransk, italiensk, russisk, spansk og tysk automatisk førte frem til translatørbeskikkelse.

Denne ordning blev samtidig den tidligere Translatørskoles endeligt, da den selvfølgelig ikke kunne klare sig i konkurrencen med statsstøttede uddannelser.

Siden da er der sket adskillige ændringer i Handelshøjskolernes kandidatuddannelser på fagsprogsområdet. Det vil imidlertid her føre for vidt at komme ind på alle disse ændringer, men det gennemgående træk er besparelser og studietidsnedskæringer, men samtidig også mange nye spændende tiltag med diversificeringer. Bl.a. også brug af elektroniske hjælpemidler ved prøverne med adgang til internettet. Desuden f.eks. 48 timers længere hjemmeopgaver i teknisk sprog med indbygget terminologiopgave (udviklet af professor Heribert Picht). Dog for i hvert fald spansks og tysks vedkommende lod de første resultater desværre ganske meget tilbage at ønske. Det almensproglige niveau var gennemgående for dårligt; disciplinen afsluttes ganske enkelt for tidligt i studieforløbet.

4. Men hvad med de fjernere sprog?

Ja, hvad med alle de andre sprog – de såkaldt eksotiske eller fjernere sprog – som f.eks. arabisk, estisk, finsk, hollandsk, litauisk, norsk, polsk, portugisisk svensk, ungarsk, tyrkisk osv? Dem er der jo også (mere og mere) brug for! Joh – det findes der faktisk en undervisningsministeriel bekendtgørelse om fra 1983. Af den fremgår det, at der afholdes translatøreksamen i sprog, der ikke indgår i Handelshøjskolernes erhvervsproglige kandidatuddannelser. I praksis er det Handelshøjskolen i København, som står for disse eksaminer. I bekendtgørelsen står der også, at translatøreksamen gennemføres som selvstudium (ups!), og at der kan ydes den studerende vejledning i forbindelse med specialeafhandlingen. Specialeafhandlingen fandtes ikke ved de tidligere translatøreksaminer. I øvrigt stilles der principielt de samme høje krav til translatøruddannelsen i de eksotiske sprog som ved handelshøjskolernes erhvervsproglige kandidatuddannelser i hovedsprogene.

Til at holde styr på, kontrol med og sikre en vis ensartethed i niveauet ved translatøreksamen i disse eksotiske sprog har Handelshøjskolens sproglige fakultetet lige siden ordningens indførelse i 1983 haft en fagsansvarlig koordinator med nødvendig administrativ sekretærhjælp ved disse eksaminer. Denne koordinator har i nu godt og vel 10 år været mig.

Til fagkoordinators overordnede opgaver hører det at være kontaktperson til censorerne og til kandidaterne i alle faglige spørgsmål, desuden at udtale sig i dispensationssager (fritagelser fra f.eks. egnethedsprøve, specialeopgave m.m.). Kandidaterne kan ikke indstille sig direkte til translatøreksamen, men skal bevise deres færdigheder i både dansk og fremmedsproget ved en 4 timers egnethedsprøve. Udgangspunktet er, at dansk skal beherskes på tilnærmelsesvis dansk studentereksamensniveau. Koordinator udarbejder den danske del af egnethedsprøven (grammatisk del og dansk tekst til oversættelse, som er den samme til alle sprog), medens censorerne stiller opgaven i fremmedsproget. Af hensyn til gennemskueligheden, relevansen og sværhedsgraden skal der af censorerne medleveres et oversættelsesforslag til dansk. Koordinator er medbedømmer ved egnethedsprøven.

Efter bestået egnethedsprøve, skal der udarbejdes en specialeopgave, hvor koordinator principielt godkender hovedlinierne i opgaven, inden der stilles en vejleder til rådighed. Der har været udarbejdet flere spændende specialeopgaver - enkelte på meget højt niveau. Når specialeopgaven er bedømt og bestået, er næste trin de skriftlige prøver, som er ligeligt fordelt på begge oversættelsesretninger. Fagkoordinator godkender også alle skriftlige og mundtlige opgavetekster, idet bestræbelserne går ud på at stille realistiske, translatørrelevante og translatørpraktiske tekster ved translatøreksamen. En ikke altid helt let opgave, da der i flere af sprogene kun findes ganske få fagsprogskompetente censorer/ personer. Koordinator kan så evt. stille den fagsproglige opgave fra dansk. Det har ved flere lejligheder været nødvendigt at hente censorhjælp i Norge (tyrkisk) og Sverige (rumænsk).

Også her skal der til de fremmedsproglige opgaver til koordinator medleveres et løsningsforslag på dansk. Koordinator er medbedømmer på alle opgaver for at sikre et ensartet niveau og koordinator er også til stede ved alle mundtlige eksaminer for at sikre, at alt går ordentlig til. Og tro mig censorerne er faktisk utroligt glade for denne tilstedeværelse. Det er jo ikke ret ofte, der kan afholdes eksaminer i disse sprog. Koordineringsarbejdet til den mundtlige eksamen, som varer ca. 2 timer, er ganske omfattende.

Vi har på Handelshøjskolen ikke mulighed for at undervise kandidaterne i de mange fjernere sprog. Men vi ved jo, hvordan det kan gøres i hovedsprogene, og disse erfaringer kan i meget stor udstrækning overføres til de fjernere sprog. Til mine opgaver synes jeg derfor også det hører at arrangere forskellige mindre seminarer. Det sker et par gange om året. Der har været afholdt sådanne seminarer i terminologi og brug sprogværktøjer på internettet. Her har jeg haft fin hjælp af Heribert Picht og Henrik Selsoe. Der har for nylig været afholdt et seminar om, hvad der sker i en dansk straffesag set fra forsvarets side (advokatforbindelse udefra, som selv benytter sig af tolkebistand). Det var fint besøgt også af censorerne! Nu til efteråret kommer så et seminar til i rækken inden for samme emne, men denne gang set fra anklagesiden. Der har været forskellige halvdags virksomhedsbesøg, som har taget sigte på at bibringe kandidaterne teknisk baggrundsviden og fagsprogsterminologi på dansk. Der er planlagt miniseminarer i regnskabsterminologi og tolkeetik m.m. Alt sammen på dansk. Forhåbentlig får kandidaterne derved så megen inspiration, at de kan kaste sig over tilsvarende fagsproglige emner på fremmedsproget. Der må benyttes de samme (elektroniske) hjælpemidler til prøverne, som i hovedsprogene.

Dumpeprocenten ved egnethedsprøven er ganske stor – omkring 60%. Derved sikrer vi os mod unødvendigt ressourcspild og at de kandidater, som kommer videre i forløbet, har en rimelig chance, hvis de ellers har energi og selvdisciplin nok til at gennemføre studiet.

Vi har lige siden ordningens indførelse i 1983 bl.a. dimitteret translatører i bl.a. bulgarsk, grønlandsk, hollandsk, norsk, svensk, polsk, rumænsk, tyrkisk. På vej i systemet dvs. personer, der har bestået egnethedsprøven, er sprogene arabisk, litauisk, persisk, polsk, tyrkisk, slovakisk - sprog, hvori der kun er beskikket ganske få personer - eller endnu slet ingen, men hvor der er et voksende behov. F.eks. findes der i Danmark ikke nogen translatører i kinesisk eller japansk! Og kun én i arabisk og endnu kun 2 i tyrkisk.

Translatøreksamen i de fjernere sprog er i dag et betalingsstudium, hvor den samlede egenbetaling ligger på ca. DKK 10.000,-. Det kan vel ikke siges at være nogen herregård for en statsautorisation.